

תולדותיו של יוסף רצופים בחלומות. שני החלומות בנעוריו הם אלה שבישרו על עלייתו לגדולה, אך הם גם אלה שגרמו לשנאה של האחים שלו כלפיו "ויספו עוד שנא אתו על חלומותיו ועל דבריו" (לז ח). השלכתו לבור אף היא תוצאה של החלומות: "הנה בעל החלומות הלזה בא" (לז ט); גם עלייתו של יוסף מבירא עמיקתא לאיגרא רמא הייתה בזכות החלומות. פתרון החלומות של שר האופים ושל שר המשקים, ובעיקר פתרון חלומו של פרעה, הם שהוציאוהו מבית האסורים, והם שגרמו למינויו כמשנה למלך מצרים.

החלום, המתרחש בעת שהאדם ישן, איננו בשליטתו של האדם. אדם איננו יכול לכוין את חלומותיו או להחליט על מה לחלום ועל מה לא. בוודאי פתרון החלום איננו ביד האדם, כפי שאומר יוסף "בלעדו, אלקים יענה את שלום פרעה" (מא טז).

ועוד, שני סוגי חלומות הם. חלום העולה לאדם מתוך הרהורי לבו, וחלום שיש בו התגלות, אחד מששים בנבואה. בעת שחלם יוסף את חלומותיו הראשונים, כעסו עליו אחיו, ואביו נזף בו: "מה החלום הזה אשר חלמת". הכעס נבע מתוך כך שאביו ואחיו חשבו שהחלום נובע מתוך יהירותו של יוסף. הם חשבו: "איך נשאך לבך לחלום החלום הזה, אין זה כי אם גובה הלב ונערות שיעלו דברים כאלו על לבבך" (רמב"ן לז י), כענין שאמרו החכמים על החלומות "אין מראין לו לאדם אלא מהרהורי לבו..." (ברכות נה ע"ב). החלומות האחרונים, אלה שפתר יוסף כהוגן, לא באו מהרהורי הלב, אלא היו כעין נבואה שאכן התגשמה. העובדה שיוסף פתר חלומות אלה אל נכון, מלמדת אותנו למפרע, שאף חלומו שלו, אותו טרח לספר לאביו ולאחיו, לא היה חלום הנובע מהרהורי הלב, אלא חלום של נבואה העתידה להתגשם. יוסף ידע זאת כבר בנעוריו, אך לאחיו לקח עוד שנים רבות לגלות זאת.

פער זה שבין הרהורי הלב ומעשיו של האדם בין הנבואה העתידה להתגשם מדגישה עניין חשוב בכל הפרשות העוסקות ביוסף ואחיו, והוא השוני בין ההסתכלות האנושית על המציאות לבין זו האלקית.

בעת שהאחים תכננו להרוג את יוסף הם מלגלים: "ועתה לכו ונהרגהו ונשליכהו... ונראה מה יהיו חלומותיו". האחים שהיו בטוחים שהם הרגו את יוסף, לא יכלו לדמיין מה שיעבור עליו ועליהם. על אמירתם המלגלגת של האחים, דרשו חז"ל: "ונראה מה יהיו חלומותיו - רוח הקודש אומר כן. הם אומרים ונהרגהו, והכתוב מסיים ונראה מה יהיו חלומותיו, נראה דבר מי יקום אי שלכם או שלי...". לאמור, רבות היו המחשבות שבלב האחים, אך עצת ה' היא זו שקמה.

ר' יהושע אבן שועיב, רואה במסר זה את העניין המרכזי שבפרשת יוסף, האחים והחלומות. וכך כתב בדרשותיו: "...ולכן בא בזו הפרשה ענין יוסף ואחיו, כי יעקב ברב השתדלותו בטח ביוסף להועילו ואהבו מכל בניו וקנאו בו אחיו עד שהפליגו להרגו, והם חשבו להרע ויצא לטוב... למדנו מכל זה כי המחשבות וכוונת הלב נתונה ביד אדם, אבל המעשה לשם יתברך, כי האדם חושב לפעמים שהמעשה שהוא עושה הוא טוב ויהיה להפך, ופעמים שהוא חושב לעשות רע ותהיה הפך... וכל עצתו [של האדם] הבל ומעשה תעתועים לולי עצת השם יתברך".

הבנה זו של פרשת יוסף והאחים, עשויה להאיר את אחת השאלות הקשות שבפרשה זו באור חדש. המפרשים התקשו הרבה בשאלה למה יוסף לא הודיע לאביו שהוא חי, ולמה התנכר לאחיו בשעה שהתחננו בפניו על נפשם ועל נפש בנימין אחיהם.

שאלות אלה שאלות חשובות הן, אך העובדה שהתורה איננה דנה בשאלות אלה ולו ברמז מלמדת שאין זה הלקח המרכזי הנלמד מפרשת יוסף. המסר העולה מן הפסוקים הוא שכל מה שעשה יוסף ובכלל זה היחס הקשה לאחיו תכליתו הייתה אחת: להוריד את ישראל ובניו לארץ מצרים, ובכך לקיים את שנאמר בברית בין הבתרים "כי גר יהיה זרעך בארץ לא להם..." (טו יג). אי ההתייחסות של התורה למניעים של יוסף, לרגשות ולמחשבות שלו, כמדומה שהם באים ללמדנו שכל אלה אינם רלבנטיים, שהרי עצת ה' היא זו שתקום. יוסף, אביו ואחיו אינם אלא כלים ביד הקב"ה לקיים את הבטחתו לאברהם. חכמינו ז"ל רמזו לעניין זה מיד בתחילת עניינו של יוסף: "וישלחו מעמק חברון...אלא מעצה עמוקה של אותו צדיק הקבור בחברון, לקיים מה שנאמר לאברהם בין הבתרים כי גר יהיה זרעך".

הבנה זו מסיטה את הדיון מהתנהגותו של יוסף אל מימוש תוכניתו של הקדוש ברוך הוא. איננו יכולים לדעת מה היו מניעיו של יוסף; גם איננו יודעים אם אכן פעל כהוגן או לא. החלומות המלווים

את יוסף בטוב וברע מלמדים שלא ישראל ולא יוסף הם שסיבבו את העניינים. הם, כמו שר האופים שר המשקים, פוטיפר ופרעה כולם שלוחים של הקב"ה. הם פועלים מתוך נימוקיהם שלהם - זה בכה וזה בכה - ובסופו של דבר "אלקים חשבה לטובה".